

ДІТИ ПЕРЕХІДНОЇ ЕПОХИ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ДЛЯ ЮНИХ ЧИТАЧІВ

Т. Б. Качак

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
кафедра фахових методик і технологій початкової освіти;
м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57; тел.: +380 (342) 2-31-47;
e-mail: tetiana.kachak@gmail.com*

У сучасній українській літературі для дітей та юнацтва набуває актуальності проблема впливу перехідної епохи 1990-х на формування молодого покоління. Письменники (Зірка Мензатюк, Олена Захарченко, Степан Процюк) розкривають емоції та переживання дітей у час розпаду СРСР, їх сприйняття ідеологічних, культурних та соціальних змін у суспільстві. Головні герої повістей – діти і підлітки, світогляд, характер і життєва позиція яких формується під впливом тих подій, які відбуваються у країні. Це вже інше покоління – “вільне покоління”, яке сповідує демократичні цінності, займає активну громадську позицію, відстоює права людини й повертається обличчям до національної історії, культури, традицій. Повісті «Як я руйнувала імперію» Зірки Мензатюк, «Хутір» Олени Захарченко, «Вітроломи» Степана Процюка є дзеркалом, у якому бачимо дітей перехідної епохи в Україні.

Ключові слова: діти перехідної епохи, сучасна українська література для дітей і підлітків, вільне покоління.

Постколоніальні теми – складні і драматичні. Не так багато письменників наважуються висвітлювати їх у літературі для дітей та юнацтва. Не кожному вдається балансувати на межі дорослого і дитячого дискурсу, не втративши мовностильової рівноваги.

Після двадцяти п'яти років незалежності України, активного розвитку жанру літературної казки та пригодницької прози нарешті у адресованій юним читачам українській літературі з'являються реалістичні повісті, у центрі яких – життя юних героїв у часи радянського тоталітарного режиму та під час його падіння, їх світовідчуття, емоції, ціннісні орієнтації, моделі поведінки; образ дітей перехідної епохи, які беруть участь у боротьбі за незалежність своєї держави і є уособленням вільного молодого покоління. Йдеться про підліткові повісті Зірки Мензатюк «Як я руйнувала імперію», Олени Захарченко «Хутір», Степана Процюка «Вітроломи» і «Варвари», в яких чи не вперше в сучасній українській літературі ця тема висвітлена з постколоніальних позицій.

Проблема художнього зображення дітей і підлітків на соціокультурному тлі радянської доби, тоталітарного режиму та перехідної епохи в

адресованій дітям та юнацтву літературі, не була предметом літературознавчого осмислення та аналізу. Скупі критичні оцінки текстам Зірки Мензатюк та Олени Захарченко дали у рецензіях та читацьких відгуках Валентина Вздутьська, Олеся Копецька, Тетяна Савченко. У підручнику «Українська література для дітей та юнацтва» [2, с. 315-316, 322] подано загальний аналіз творчості названих письменників та інтерпретацію цих текстів. Варто глибше висвітлити систему образів та дитячих характерів як репрезентантів тематико-проблематичного рівня текстів та його художньої реалізації.

Мета розвідки – проаналізувати образи дітей перехідної епохи, героїв-підлітків, які репрезентують вільне від радянської ідеології молоде покоління; висвітлити художні особливості портрето- і характеротворення; окреслити художні засоби розкриття письменниками постколоніальних тем у сучасній українській літературі для юних читачів.

Дослідження тестів постколоніальної тематики – актуальні й на часі з огляду на те, що саме така література має формувати національну свідомість юних читачів, їх зорієнтованість на демократичні цінності і неприйняття тоталітаризму. У цьому контексті важливі теоретичні міркування прихильників постколоніального підходу до аналізу художньої літератури сучасності (М. Павлишин, О. Грабович, П. Іванишин); науковців, які досліджували специфіку портрето- і характеротворення (Л. Гінзбург, О.Поліщук, В. Фащенко); авторів праць, присвячених вивченню питань національної пам'яті та національної свідомості українців як наукової проблеми (О. Волянюк, Л. Буряк, О. Любець).

1990-ті роки стали знаковими в історії української держави. Після розпаду Радянського Союзу Україна здобула незалежність, але пережила глибоку соціально-економічну кризу. Перехідна епоха позначена руйнуванням старої авторитарної системи і спробами утвердити нову демократичну модель суспільного розвитку. Значні суспільні зміни зумовили переоцінку цінностей, пошуки нових орієнтирів. Діти і підлітки, світогляд, характер і життєва позиція яких формувалися під впливом тих подій – діти перехідної епохи, вільне покоління, яке сповідує демократичні цінності, займає активну громадську позицію, відстоює права людини й повертається обличчям до національної історії, культури, традицій. Їх образ (індивідуальний і типовий), як у дзеркалі, відображено у згаданих вище творах. Письменники розкривають емоції та переживання дітей у час розпаду СРСР, їх сприйняття ідеологічних, культурних та соціальних змін у суспільстві. Для сучасних юних читачів – це не тільки історичний ракурс державо- і націєтворення, а й новий емоційний досвід.

Повість «Як я руйнувала імперію» (2014) Зірки Мензатюк є першою в українській літературі для підлітків про те, як жили радянські люди, чого боялися і чого прагнули в останні роки радянської імперії. Головні герої – діти перехідної епохи: підлітки Ярина, від імені якої роз-

гортається розповідь, її друзі з буковинського села – Півонія, Ігрек, Микола, тітка Орися, батько і мати, бабуся і дідусь, який був репресований за національну ідею. Ярина живе з батьками в Києві, на канікули їздить до бабусі на Буковину. Разом з іншими підлітками стає свідком змін у державі, переживає їх.

Уперше Ярина пізнає суспільні настрої національного відродження, потрапивши з батьками в Литву, де спостерігала за мітингом на підтримку права литовців говорити рідною мовою. Яринині батьки боялися виявляти свою позицію, щоб не бути заарештованими, хоч і мріяли про відродження української мови, можливості вільно думати і висловлювати свої думки.

У повісті розповідається про зародження Народного Руху, участь молодих людей у протестах проти закриття церков, у боротьбі за національні інтереси. Діти теж стають учасниками цих подій, коли запалюють свічку біля місця, де загинув воїн УПА, допомагають виготовляти українську символіку і беруть участь у зібранні рухівців, протистоять служителям радянської системи Пану Запотіцькому та сім'ї директора школи.

Зусібічно змальовано характери героїв повісті: доброї і щирої Яринки, яка переживає за долю країни і родини, захоплюється красою рідного краю і прагне відродження національних традицій; відважної Ориси, яка, попри втрату роботи та залякування представників влади, продовжує боротися за національну свободу; Ігрека, на долю якого випало непросте дитинство, але він вміє відрізнити добро і зло, викриває радянську систему; Андрія – патріота на словах і пристосуванця в житті; юної комсомолки Ніночки.

Про тогочасне життя підлітків розповідають й інші сюжетні лінії та епізоди твору: кохання Яринки та Ігрека, дружба підлітків і дитячі пустощі; забобонність сусідки Софронихи; розповідь про чорнобильську аварію та полісіння дітей у Чернівцях. Розпад СРСР сприймається як передумова відродження країни, утвердження свободи духу, звільнення від страху перед радянською владою.

Сучасна письменниця передає особливий дух національного відродження, радикальні настрої в прагненні суспільних змін, які зароджуються в серцях юних героїв. Яринка, Орися та їх однодумці близькі до своєї мети: *“Ніби щезла міліція, щезли кагебісти, списки для арештів і вся похмура Совдепія. Навколо мене стояли вільні люди, і я теж була вільною, я хмеліла від незнайомого, запаморочливого відчуття свободи!”* [3, с. 260]. Критик Валентина Вздурська звинуватила авторку у надмірній пафосності, але не зауважила тонкого психологізму як основного засобу характеротворення у повісті.

Зірка Мензатюк переконана, що неоднозначні та упереджені оцінки рецензентів повісті свідчать, *“наскільки важливе художнє осмислення радянської епохи, особливостей совкового світогляду, від якого ми – чого гріха таїти – досі потерпаємо”* [8]. Авторка вважає, що “тоталітарна

система – непроста тема для підліткового читання”, але порушуючи її у творах для дітей та юнацтва можна змінити “совкову свідомість”.

Появу у сучасній українській прозі для підлітків якісного реалістичного тексту про часи радянського тоталітаризму засвідчує нова психологічна повість Степана Процюка «Варвари» (2016).

“*Варвари – це радянська влада...*” [6, с. 21]. Влучна назва інтригує, зацікавлює і спонукає до читання – пошуку відповіді: “Хто такі варвари?”. Читачам й Іванку Дорошчуку, одному з головних героїв повісті, відповідь дає вчитель історії Микола Панасович Морецький. Степан Процюк у образі цього вчителя та описі його долі синтезував типові риси нескорених українців, які навіть у тоталітарні часи понад усе любили Україну і намагались служити їй вірою і правдою, боронити національну ідею, незважаючи на переслідування, залякування і погрози, розгортали антирадянську пропаганду, сіяли у душах школярів зерна патріотизму і національної свідомості. Дуже оригінально автор називає таких людей легіонерами, бруньківниками дерев, сніговідгінниками і невидими слугами квітня – лелечниками, “*які повертали лелек до рідних гнізд*” [6, с. 25]. Історія його родини, батька, засудженого за “пособничество УПА”, трагічна.

Степан Процюк показує страшні часи ідеологічного насилля, фізичного й психологічного терору, розправ з неблагонадійними й “пособниками наймитів імперіалістичних розвідок”. Каральні органи радянської влади та їх ідеологічні співробітники, “сторожихи” були всюди і пильно наглядали, намагаючись викоринити усіх українців, ненавиділи їх культуру, мову. Особливо мову, бо саме вона “*є останнім форпостом. Коли селянин переступає через свою мову, то і він, і його діти вже є насправді радянськими людьми*” [6, с. 117]. Письменник дуже влучно проілюстрував це на прикладі поведінки майора Павла Грібачіхіна, вчительки математики Октябрини Едуардівна. Остання пильно стежила за колегами і доносила на них, доклала усіх зусиль, щоб знищити Морецького та його учня.

Показ радянської системи – більше, ніж тло подій і характерів у повісті. Це одна із сюжетних ліній, історичний екскурс, гола драматично-трагічна правда про недалеке українське минуле. За подіями, які відбуваються в одній школі, в одному селі – масштабна панорама варварських злодіянь проти українського народу у всій країні.

Інша лінія – психологічна, авторська репрезентація характерів юних героїв, їх світлих почуттів, весни, переживань дорослішання і закоханості. Особистісний світ кожного з героїв протистоїть варварському простору тоталітарної країни. Такий принцип образо- та характеротворення – типова риса стилю письменника. У письмі Степана Процюка завжди має місце національно-патріотична лінія. Автор вміє вловити і передати психологію і світовідчуття героїв, їх ставлення і внутрішні відчуття приналежності/неприналежності до української культури, мови, історії, традицій, національної ідеї.

Школяр Іван Дорошук – символ-уособлення молодого покоління, відродження нації. Його любов до рідної землі і всіх добрих людей – та сила, яка здатна протидіяти варварам. Це яскраво підкреслюють метафоричні паралелізми: *“Квітень мовби здирав із української землі тимчасовий коростяний наліт. Нашестя варварів, яке заповонило довгою зимою села і міста, не мало протидії квітневому буянню. Варвар не може заборонити чи затаврувати підозрами закони природи”* [6, с. 24].

Після розмови з учителем Іван поклявся: *“Зроблю, що зможу, аби не зганьбити предків”* [6, с. 23], а вчитель став його другим батьком, “батьком серця”. Саме тому він, не вагаючись, на прохання Миколи Панасовича поїхав до Коломиї, щоб передати вістку товариству. Але там втрапив до рук працівників “ка ге бе”, які різними психологічними методами та погрозами змушували виказати спільників і не відпустили додому. Його шукала Марта... бо *“не хотіла без Івана вчитись в школі”*, *“дивитися, як сходить і заходить сонце”*... її *“серце роз’ятрене болем і жахом”*...

Марта Микулин теж росла у полоні страху і прес тоталітарного режиму зринав в її уві у образі Варварського Циклопа, який викрадає у людей радість, молодість для членів Політбюро, дідуганів-правителів, які “так довго тримаються на московському троні”. Автор показує сприйняття радянської епохи дітьми, підлітками і дорослими. Контрастно групує персонажів, як критерій використовуючи їх позицію щодо радянської влади.

Різні погляди на радянську дійсність мали навіть батько і мати Марти, через що часто сварилися. Така модель сімейних стосунків для неї була неприйнятною: *“Якщо би Марта колись мала так жити зі своїм майбутнім чоловіком, то ліпше їй ніколи не виходити заміж!”* [6, с. 43].

Внутрішній світ Марти, її психологічний портрет (як тип портрета, визначений В. Фашенком) Степан Процюк вимальовує дуже тонко і майстерно, до деталей передає її інтуїтивні відчуття, бажання, думки. *“Вона відчуває, що... ось-ось вони з Іванком, її однокласником, будуть говорити про щось дуже важливе, неймовірно чисте, про що не говорять їхні батьки, не говорять односельці, не пишуть у газетах”* [6, с. 15]. Марта – дівчинка, яка дорослішає і боїться незрозумілих фізіологічних змін, які відбуваються з нею. У радянські часи ніхто не говорить про це, ніхто не пояснює. Юнка мріє, уявляє як вони з Іванком одружаться і будуть жити щасливо, хоче сміху і радощів, *“хоче бути впевненою, що до неї, її батьків і всіх, кого вона любить, вночі ніколи не прийде страшний Циклоп”* [6, с. 18]; як вони вдвох з Іванком йдуть весняним полем і її переповнюють підсвідомі відчуття, що вони вже йшли цим полем колись давно і ще будуть ходити “через п’ятдесят або двісті років”. Вона ЛЮБИТЬ, придумує пестливі і ніжні форми його імені, хвилюється, коли його немає у школі, а ще їй здається, *“ніби крізь Івасів піджачок і білу сорочку часто простує, а деколи світиться його душа”* [6, с. 39]. Але її по-

чуття і мрії не сумісні з тим, що діється навколо. Вона хоче поїхати із Зернівки, з тієї країни, де “здається вся територія придатна для вбивання кохання” [6, с. 63], “було неможливо дивитися телевізор чи слухати радіо з піснями, де оспівувалося щасливе життя селян, яким засвітило Велике Комуністичне Сонце” [6, с. 64]. Вона хотіла втекти від цих маразмів і “навколишнього скотства” і будувала різні варіанти розвитку їх кохання та подальшої долі.

Автор вмів надзвичайно точно передавати емоції і переживання юних героїв, не вдаючись до сповідальності чи потоку свідомості, вкотре засвідчуючи андрогінний тип мислення і шикарне володіння образною мовою: “Іванові також було добре з Мартою. Щось солодке і неочікуване підступило до нього м’якими і теплими лапками, немов би домашній котик. До нього підкрадалося і гладило, те незнане і радісне. А Марту воно заповонило по вінця, це всеохопне і світле, паралітичне і владне, веселе і сумне, жорстоке і добре почуття. Марта знала, що його називають коханням. Хоча про кохання ніхто і ніде не говорив. Майже ніхто і майже ніде” [6, с. 82], “всі почуття треба було віддати на пародійний партійний вівтар” [6, с. 85].

“Два світи – два способи життя” – дійсний (з дефіцитом, цензурою, пильним наглядом КГБ) і той, який оспівується в газетах і який доступний лише партійній верхівці; у країні рад і поза нею; внутрішній (індивідуальний) і зовнішній (суспільний) – ідейно-художній аспект, який мав місце і у «Вітроломах».

«Варвари» – композиційно мозаїчна повість: розповідь про події 70-х доповнюють штрихи історичних екскурсів про УПА, документальні факти (про кадебістську спецоперацію «Блок» у 1972), фрагменти містичних легенд, елементи шкільної повісті, кадри з кінострічки про радянське суспільство, іронічні “казки” про братів Радгоспа і Колгоспа та партію Горгону, вкраплення авторських роздумів та інтерпретацій.

Доросла риторика, символізм та паралелізми, іронічні описи, глибокі імпліцитні смисли, психоаналітичні та філософські наративні парадигми маркують «Варвари» як текст для дорослих, тоді як центрування персонажів-підлітків, зосередження авторської уваги на їх психологічних портретах і характерах, юнацькому баченні зображених подій, транслюванні емоційного досвіду наближують текст Степана Процюка до адресата-підлітка.

Використовуючи реально-фантастичні текстові компоненти зображує пережитий українцями терор тоталітарної системи Олена Захарченко у повісті «Хутір» (2015). Головна героїня Христя стає свідком звільнення з роботи за націоналізм її батька, страху перед системою її дідуся, а відтак перевороту у Радянському Союзі. Авторка штрихами змальовує епізоди національної боротьби за незалежність, але ці події потрактовані однозначно: вона захоплюється відчайдушністю зв’язкової Злати, стійкіс-

тю українських повстанців, силою духу Христині бабусі і батька, відданістю та відповідальністю Христі й Миколки.

Христя і Миколка – діти перехідної епохи, які не завжди розуміють, що відбувається, але вміють розрізнити своїх і чужих, без вагань допомагають воїнам з криївки і разом з дорослими очікують змін, слідкують за новинами. Авторка показує, як змінюється свідомість радянських громадян: *“Наступного дня щось ніби переломилося. Уночі у Москві загинули люди. Їх розчавило танком. На те місце тисячі людей почали нести квіти і запалені свічки”* [1, с. 179]. Люди дочекалися: Україна таки здобула незалежність.

Зображені події мають стати уроком для майбутніх поколінь українців і спонукати до свідомої національної позиції, відстоювання незалежності, демократичних цінностей і протистояння окупантам, тотальним режимам. Звичайно, реакція читачів не може бути однаковою, що пояснюється *“моделлю регіональної пам’яті”*, соціокультурними, культурно-освітніми, географічними та іншими чинниками. О. Любовець стверджує: *“рівень національної самосвідомості населення Західної України та західноєвропейський вектор соціокультурної орієнтації зумовлює сприйняття ним історичних подій та державних постатей у контексті українського національного інтересу. Відповідно, їхня оцінка відбувається з позиції того, як ці події вплинули на боротьбу українського народу за свободу й незалежність і яку роль у цьому відіграли конкретні особи та діячі. Тому у пам’яті більшості мешканців регіону період радянської історії залишився як окупаційний період, коли знищувалися права та свободи українців, проводилися репресії та незаконні депортації населення, заборонялася діяльність політичних партій і громадських організацій, переслідувалася українська інтелігенція та греко-католицька церква, яка протягом останніх двісті років сприймалася як національна. Значна частина населення регіону не бачить нічого позитивного у радянському устрої, заперечуючи певні економічні та соціальні успіхи. Майбутнє України бачиться лише як складова частина Європейського Союзу.*

Навпаки, населення Сходу та Півдня України відрізняється культурною біполярністю, східноєвропейською соціокультурною орієнтацією та прагненням тісних зв’язків із Росією, а не з Європою. У колективній пам’яті більшості мешканців історичне минуле і регіону, і країни загалом сприймається не як окремий повноцінний і самодостатній процес, а як невід’ємна частина загальноросійської та радянської історії” [4]. Такі погляди та ставлення до минулого і теперішнього закладають своїм дітям дорослі.

Важливу роль у формуванні національної свідомості та національної пам’яті юного покоління відіграє вчасно отримана достовірна інформація, правильно розставлені в ній акценти. Слушно зауважила Зірка Мензатюк: *“Тепер, коли Україну закрутило в вирі трагічних подій,*

дітям особливо потрібні книжки, що розкриватимуть цінність демократії, допомагатимуть їм формуватися відповідно до суспільних змін, в які вступає держава” [5]. Художня книжка – один із ефективних засобів пізнання духовних і соціокультурних складових національної пам’яті, які спонукають дитину до роздумів, осмислення, пошуків істини, самовизначення і національної самоідентифікації (яка проявляється у мові, поведінці, життєвих принципах, морально-етичній позиції тощо).

Діти перехідної епохи отримали можливість читати несфальсифіковану, позбавлену радянської ідеології історію. Образ сучасного підлітка, який розмірковує над своїм ставленням і причетністю до національної історії, змальовує у повісті «Вітроломи» (2015) Степан Процюк. *“Максим недавно вперше дізнався про подвиг українських гімназистів під Крутами. Так, вони всі загинули. Так, цих смертей можна було уникнути. Так, українці незрідка замінюють увагу до живих пошаною до мертвих.... <...> Але... дивно це якось... відколи він прочитав про бій під Крутами.. а потім ще вчитель історії розповів більше... лицарі... тоді над Крутами оселилося пекло, але наші хлопці не воювали в білих рукавичках... Той називався Василь (можже він мав великі вуха?), інший – Микола (щойно полюбив дівчину, навіть ще не встиг її поцілувати жодного разу), а сьомий із загиблих – теж Максим <...>... Вони ж були такі, як ти, Максиме... мертві залишаються молодими... не треба помирати за батьківщину, треба для батьківщини жити.... Після цього знання тобі хтось подарував трохи більше сонечка у душу... ти нікому про це не кажеш, соромишся... <...> Тим паче у твоєму місті, дарма, що воно майже в центрі України, українською говорить небагато людей. Ті хлопці гинули за свою батьківщину, а ти заради неї не можеш бодай говорити рідною мовою всюди, а не лише на деяких уроках?! І Василь, і Максим дивляться на тебе звідти... із небесної брами... окутані лицарськими німбами... твої ровесники-герої... вони теж любили дівчат... і холодну воду після якоїсь сильної руханки...»* [7, с. 25-26]. Наведений фрагмент – приклад того, як література й історія можуть вплинути на особистість й виправити наслідки спотвореної колективної пам’яті українського народу.

“Макс читав, що колись у радянських газетах була рубрика «Два світи – два способи життя», в якій ганьбили тих, хто отримував пакунки від родичів з-за “границі”, і розповідали про переваги радянського способу життя. Макс знає, які це були “переваги” – із черами за маслом і двома буханцями хліба в одні руки, із так званим дефіцитами і базами...” [7, с. 64]. Про ці проблеми думав і Сергій, який розумів, що всюди панує культ сили, а не справедливості.

Степан Процюк у «Вітроломах» висвітлює покоління дітей перехідної епохи. Він показує як багато важить їх виховання і які різні цінності залежно від цього вони можуть сповідувати. Максим вибирає свідому національну позицію, має уявлення про радянський період україн-

ської історії, але більшість його ровесників із Києва живуть у російськомовному середовищі і не переймаються проблемами мови, культури чи “всесвітньої несправедливості”. Однак всі прагнуть демократії, матеріальних благ і європейського рівня життя.

Отже, на підставі аналізу сучасної української прози для юних читачів умовно можна виокремити три основні типи образів-характерів дітей перехідної епохи. Основним критерієм такої класифікації є життєва позиція покоління перехідної епохи, рівень національної самоідентифікації, ставлення до радянського минулого і теперішнього.

Перший тип – це діти і підлітки, обізнані з національною історією, чіткою власною позицією щодо державної незалежності, мови, національної культури. Вони самоідентифікують себе як українці, сповідують демократичні цінності і формуються як сильні і самодостатні особистості (Ярина, Ігрек, Орися із повісті Зірки Мензатюк; Христина із повісті Олени Захарченко; Максим та Іван із повістей Степана Процюка).

Другий тип – діти і підлітки, світогляд яких формувався під впливом батьків – прихильників і прислужників радянської системи. Радянська ідеологія та відданість партії, владі заради власних інтересів преважують над морально-етичними та загальнолюдськими принципами у поведінці таких молодих людей (Ніночка із повісті Зірки Мензатюк).

Третій тип – байдужі до національної історії, культури, суспільних змін діти і підлітки. Заціклені на власних проблемах і потребах (збірний образ ровесників головних героїв у повісті «Вітроломи» Степана Процюка).

Перехідний період (від радянського союзу до незалежної України, від совкової до національної свідомості та самоідентифікації) в Україні триває й зараз. У контексті дитячого світобачення і світосприйняття письменники художньо осмислюють суспільно-політичні події останніх років: Революцію гідності, війну на Сході України. У творах Дзвінки Матіяш «День Сніговика», «Марта з вулиці Святого Миколая» показано сучасних дітей та їх розуміння подій, які відбуваються у країні. Діти по-своєму переживають Майдан, малюють героїв Небесної сотні, які загинули захищаючи Україну.

Про війну на Сході України розповідає книжка для дітей Романи Романишин та Андрія Лесіва «Війна, що змінила рондо». Найкраще дитячі емоції передає книжка «Листи на війну. Діти пишуть солдатам / Letters on the War. Children Write to Soldiers» («Братське», 2015), в якій вміщено дитячі листи солдатам на Сході України. Ця книжка почалася з розмірковувань про мову миру, любові, порозуміння та прийняття, яка властива всім людям. Зібрані тут дитячі листи – це і є приклад такої мови, а також найщиріший прояв людської єдності. Сучасні діти добре розуміють, що в Україні йде війна. Про це говорять у новинах, вдома, на вулиці, у школі. Вони грають в ігри, де основними сюжетними ролями є ролі героїв-захисників української землі. Вони наслідують поведінку до-

рослих, займають, як правило, таку ж (активну чи пасивну) позицію, як їх батьки. На жаль, дитинство багатьох українських дітей назавжди обпалене війною, яка забрала в них батьків, родини, дім.

Адресовані дітям та юнацтву художні твори висвітлюють життя, емоції дітей перехідної епохи. Завдяки доступній мові, динамічному сюжету, яскравим образам читачі пізнають історичні факти і події, оцінюють дії ровесників, формують своє бачення проблем самоідентифікації нації, процесу державотворення. Головні герої повістей Зірки Мензатюк, Олени Захарченко та Степана Процюка репрезентують молоде покоління, вільне від ідеологічних стереотипів та страху перед тоталітарним режимом. Глибокий психологізм зображення характерів, внутрішнього світу й переживань наближують образи дітей перехідної епохи до сучасних читачів. Названі тексти будуть цікавим об'єктом рецептивно-естетичного аналізу.

Література

1. Захарченко Олена. Хутір. / Олена Захарченко. – Львів: В-во Старого Лева, 2015. – 236 с.
2. Качак Т. Б. Українська література для дітей: підручник / Тетяна Качак. – К.: ВЦ «Академія», 2016. – 352 с.
3. Мензатюк Зірка. Як я руйнувала імперію / Зірка Мензатюк. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2014. – 272 с.
4. Любовець О. М. Національна пам'ять в Україні: регіональний аспект [Електронний ресурс] / О. М. Любовець. – Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/histori/107/19999-nacionalna-pam-yat-v-ukra%D1%97ni-regionalnij-aspekt.html>
5. Письменниця Зірка Мензатюк: діти – люди зайняті [Електронний ресурс] / Зірка Мензатюк; розмовляла Ганна Кундіренко // BBC Україна. – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2014/12/141203_book_2014_menzatyuk_int_hk
6. Процюк С. Варвари: Психологічна повість / Степан Процюк. – Вінниця: Теза, 2016. – 158 с.
7. Процюк С. Вітроломи / Степан Процюк. – К.: Грані-Т, 2015. – 136 с.
8. Таран Л. «Совкова свідомість жива – її потрібно змінювати». Зірка Мензатюк – про дискусії довкола своєї останньої книжки [Електронний ресурс] / Людмила Таран // День. – 2015. – №106. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/ukrayinci-chytayte/sovkova-svidomist-zhyva-yiyi-potribno-zminyuvaty>

*Стаття надійшла до редакційної колегії 10.11.2016 р.
Рекомендовано до друку д.ф.н., професором **Мафтин Н.В.***

**CHILDREN OF TRANSITION IN MODERN UKRAINIAN
LITERATURE FOR YOUNG READERS****T. B. Kachak***The Vasyl Stefanyk Precarpathian National University**Philology and Primary Education Department;**76018, Ivano-Frankivs'k, St. Shevchenko, 57; tel.: +380 (342) 2 31 47;**e-mail: tetiana-kachak@gmail.com*

The problem of influence of the transitional epoch of the 1990s on the formation of a young generation is becoming topical in modern Ukrainian literature. This problem is well covered in modern Ukrainian literature for children and youth. Writers (Zirka Menzatyuk, Olena Zaharchenko, Stepan Protsiuk) reveal emotions and experiences of children in the collapse of the Soviet Union, their perception of ideological, cultural and social changes in society. The main characters of stories – children and adolescents, whose outlook, character and approach to life are shaped by the events taking place in the country. This is a different generation – the "free generation" which professes democratic values, an active social position, defending human rights and turns its face to the nation's history, culture and traditions. The stories «How I destroyed the empire» by Zirka Menzatiuk, «Hutir» by Olena Zakharchenko, «Vitrolomy» by Stepan Protsiuk are the mirror in which we see children of the transition period in Ukraine.

Key words: *children of transition, modern Ukrainian literature for children and youth, free generation.*